

FILOSOFIAN KOE 15.3.2019 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Filosofiasta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Filosofian jaos on pyrkinyt laatimaan tehtävät siten, että kevään 2019 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Esimerkiksi filsofiassa kurssien määrä tai sisältö ei ratkaisevasti muuttunut. Filosofian opetuksen tavoitteissa tapahtui muutos. Uusissa perusteissa ajattelun taitoja korostetaan enemmän kuin aiemmin. Vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa sen sijaan korostettiin enemmän yleissivistäviä perustietoja filosofian historiasta ja sen nykysuuntauksista. Tästä seuraa jonkinasteisia eroja arviointiin, mutta molemmat tekijät ovat mukana molemmissa perusteissa, joten kyse on ennen kaikkea painotuksesta. Ero vaikuttaa parhaisiin pisteisiin. Kiitettävissä ja huippupisteiden vastauksissa painottuu vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteiden (LOPS03) pohjalta syvälinen filosofian perinteen tuntemus. Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden (LOPS15) pohjalta taas painottuu oma johdonmukainen ja luova ajattelu. Hyvän vastauksen piirteissä, esimerkiksi filosofian arviointia ohjaavassa taulukossa, nämä molemmat osaamisalueet on otettu huomioon.

Molemmissa opetussuunnitelman perusteissa lukion filosofian luonne ja arvioinnin lähtökohdat määritellään pitkälle yhtenevästi: Filosofisessa ajattelussa tarkastellaan käsitteellisesti ja järkiperaisesti koko todellisuutta ja eri tapoja hahmottaa sitä. Filosofiasa arviointi kohdistuu ajattelun taitojen ja keskeisten käsitteiden hallintaan sekä kykyyn ilmaista filosofista ajattelua.

Filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Reaaliaineen ylioppilaskokeen arvioinnissa on otettava huomioon tehtävän kognitiivinen vaativuus. Tehtävänlaadinnassa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunnelma. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavan kognitiivisen prosessin vaativuutta arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa / palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Filosofia on yleistä, abstraktia ajattelua. Siksi pelkkä asian ymmärtäminen voi usein olla hyvin vaativa suoritus. Tämän takia mainittuja Bloomin taksonomian luokituksia ei pidä filosofian arvioinnissa pitää kaavamaisen hierarkkisina. Tiedollisen osaamisen eri ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta limittäisiä, vaikka määrittelyä, kuvailua ja selittämistä vaativat tehtävän osiot ovat pääsääntöisesti suppeampia kuin erittelyä, pohdintaa ja arviointia vaativat.

Filosofinen ajattelu voidaan yleensä jäsentää sarjaksi avoimia kysymyksiä ja niihin annettuja vastauksia. Tästä johtuen filosofian kokeessa arvioidaan yhtäältä kokelaan kykyä hahmottaa filosofisia kysymyksiä, toisaalta hänen kykyään ymmärtää ja arvioida niihin annettuja vastauksia. Mikäli tehtävässä pyydetään arvioimaan jotakin filosofista väitettä, olennainen osa vastausta on tarkastella, mihin kysymykseen kyseinen väite vastaa. Kun kokelas on hahmotanut oikein taustalla olevan filosofisen kysymyksen, hänellä on selkeä lähtökohta arvioida väitteen perusteita ja pohtia, onko kysymykseen vaihtoehtoisia vastauksia.

Ylioppilaskokeessa arvioitava filosofinen ajattelu ilmaistaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun ilmaisemiseen monella tasolla tekstin kirjallisesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän filosofian vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää filosofista ajattelua. Hyvä filosofinen vastaus perustuu huolelliseen ajatteluun. Se tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Osuuus eli relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä johdonmukainen argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät liity tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein.

Eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Kokelaan kyky jäsentää käsitteellisesti ongelmia ja ratkaisuja sekä arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena. Eheä vastaus on myös selkeä. Filosofisessa ajattelussa kysymykset ja vastaukset on pystyttävä muotoilemaan selvästi.

Vakuuttavuus tarkoittaa filosofiassa ennen kaikkea argumentaation hyvää laatua. Sen ytimessä ovat filosofisesti hyväksyttävät lähtökohdat sekä riittävä yhteys väitteiden ja perustelujen välillä.

Osuuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ohella hyvä filosofinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden hallinnassa sekä ilmiökentän tuntemuksessa. Vastauksen muodolliset ja sisällölliset ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli osuu tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedollisesti hyvä, mutta ajattelun ilmaiseminen saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Filosofian tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden digitaalisten kokeiden määräyksissä (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/fi_reaaliaineiden_digitaalisten_kokeiden_maaraykset_2018.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Alla oleva taulukko voi auttaa filosofian ylioppilaskokeen vastausten arvioinnissa osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuvuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeä ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järjeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Filosofian ylioppilaskokeen pistemäärät

Filosofian paperisen kokeen hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa mainittiin kaksi erillistä arvioinnin kiintopistettä. Ne olivat ”hyvä vastaus”, jolla tarkoitettiin 3/6 pisteen eli 50 %:n pistemäärän saavuttamista, ja ”kiitettävä vastaus”, jolla tarkoitettiin 5/6 pisteen eli reilun 80 %:n pistemäärän saavuttamista. Digitaalisen kokeen tehtäväosioissa, joista annetaan 6 pistettä, sovelletaan edelleen samaa asteikkoa, vaikka 6 pisteen osuus arvosanan kokonaispistemäärästä on pienentynyt noin kolmannekseen verrattuna paperiseen kokeeseen. Pistemäärän kasvaessa useimmat ennalta määritellyt arviointikohdat helpottavat arviointia. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 8 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska filosofian kokeessa arvioidaan kokelaan omaa filosofista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä filosofisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvostelevalle opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset filosofiset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaisten osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden yhteydessä. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainitut osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuudet. Arvioinnissa on kuitenkin osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin taulukossa kuvattuja ulottuvuuksia.

Tehtäviin liittyy erilaisia aineistoja. Kussakin tehtävän osiossa on ilmoitettu, miten aineistoa käytetään. Jos aineiston käytöstä ei anneta ohjeita tai käytön ilmoitetaan olevan vapaaehtoista, esimerkiksi ”voit hyödyntää aineistoa”, kyseessä on virikeaineisto. Tällöin aineiston käyttämättä jättäminen on hyväksyttävää eikä vähennä pisteitä. On tosin hyvä huomata, että aineisto tällaisissakin tehtävissä antaa informaatiota ja että vastauksen tulee olla yhtä monipuolinen, vaikka aineistoa ei olisi hyödynnetty. Jos osiossa kehoitetaan käyttämään aineistoa, mutta näin ei kuitenkaan ole tehty, vähennetään aina vähintään yksi piste ja vastauksesta saatava pistemäärä voi olla korkeintaan 75 % osion maksimipistemäärästä. Aineiston käytöstä voidaan antaa myös yksityiskohtaisempia ohjeita, joissa esimerkiksi kehoitetaan erittelemään tai vertailemaan aineistoa tai etsimään sieltä joitain erityisiä piirteitä, kuten argumentteja. Tällöin ohjeistuksen noudattamatta jättämisestä seuraava suora pistevähennys on useimmiten suurempi.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseemuotoisena vastauksena, ellei tehtävänannossa erikseen muuta ilmoiteta. Esseemuotoisella vastauksella tarkoitetaan vastausta, jossa on esseiden rakenne: alussa aiheen, ongelman tai väitteen napakka esittely, keskiosassa asian monipuolinen käsittely ja lopussa käsittelyyn perustuvat päätelmät. Esseiden pituudesta ei voi antaa mitään ehdottomia ohjeita, sillä vastauksen arvo riippuu sen sisällöstä ja sopiva pituus riippuu monista asioista, kuten käsiteltävän asian luonteesta ja kokelaan tekemistä rajauksista. On kuitenkin hyvä huomata, että 10 pisteen tehtäväosiossa hyvän esseiden ei tarvitse olla yhtä laaja ja monipuolinen kuin 20 pisteen tehtäväosiossa. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, vastauksen ei tarvitse olla muodoltaan esse. Alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. Merkkimäärältään rajoitetuissa tehtävissä merkkimäärän huomattavasta ylityksestä voi menettää enintään 2 pistettä. 25–50 %:n ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen ja yli 50 %:n ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei kuitenkaan voi olla enempää kuin 50 % tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi pisteitä luonnollisesti vähennetään, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu.

Osa I

1. Argumentaativirheet (20 p.)

Filosofiassa tunnetaan erilaisia argumentaativirheitä. Jotkut argumentaativirheet tekevät päätelmästä loogisesti epäpätevän, mutta monet virheet eivät ole varsinaisia loogisia virhepäätelmiä, vaan perustuvat virheellisiin oletuksiin tai rikkovat muuten vakuuttavan argumentaation periaatteita. Tähän tehtävään on koottu neljä tunnettua argumentaativirhettä, jotka kokelaan tulee osata tunnistaa ja selittää. Pelkkä argumentaativirheen nimeäminen ilman selitystä voi tuottaa korkeintaan 2 pistettä. Jos selitys on tyhjentävä, argumentaativirheen tarkkaa nimeä ei vaadita. Kunkin argumentaativirheen paikantamisessa ja selittämisessä voivat olla apuna osuvat vaihtoehtoiset esimerkit, joista voi saada yhden pisteen.

1.1. (5 p.)

Kyseessä on perusteeton yleistys. Tieteellisessä tutkimuksessa on tarkkoja tilastotieteeseen perustuvia sääntöjä sille, minkälaisia yleistyksiä voidaan tehdä, mutta myös arkisessa argumentaatiossa pitää välttää perusteettomia yleistyksiä. Yhden koululuokan tupakoinnin perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä tupakoinnin yleisyydestä nuorison keskuudessa ylipäänsä.

Hyvässä vastauksessa esitetään, että yleistämiselle on erilaisia asiayhteyksiä. Tieteellisessä ajattelussa asetetaan tarkempia kriteereitä yleistettävyydelle kuin arkiajattelussa.

2 pisteen vastauksessa kokelas huomaa, että ongelma liittyy yleistämiseen.

4 pisteen vastauksessa kokelas osaa selittää, miksi osajoukosta ei saa tehdä koko joukkoa koskevia johtopäätöksiä.

1.2. (5 p.)

Kyseessä on *ad hominem* -virhepäätelmä, joka kuuluu geneettisiin virhepäätelmiin. Tässä päätelmää perustellaan sen esittäjän persoonalla tai auktoriteetilla. Kirjallisuudessa tällaiseen virhepäätelmään viitataan myös *ad auctoritatem* -virhepäätelmänä. Hyvässä vastauksessa kuitenkin huomioidaan, että asiantuntijan esittämiä argumentteja pidetään uskottavampina kuin maallikoiden. Geneettisiä virhepäätelmiä käytetään usein esimerkiksi populistisessa retoriikassa, kun argumenttien kumoamisen sijaan hyökätään sen esittäjää vastaan.

2 pisteen vastauksessa kokelas huomaa, että argumentin esittäjä ei tee argumenttia päteväksi. Myös filosofi voi argumentoida huonosti.

4 pisteen vastauksessa kokelas osaa selittää, miksi argumentin pätevyys ei voi perustua vain siihen, kuka sen esittää.

1.3. (5 p.)

Kyseessä on kehäpäätelmä, jossa johtopäätös toistaa premissin osin tai kokonaan. Väite ”parhaat televisiosarjat sisältävät monia henkilöihahmoja” on vain uusi tapa sanoa, että ”useita hahmoja sisältävät sarjat ovat muita parempia”. Kehäpäätelmille on ominaista, että ne eivät anna mitään uutta tietoa. Ne ovat eräänlaisia tautologioita. Kehäpäätelmä ei ole siksi loogisesti epäpätevä, mutta se on hyödytön askel argumentaatiossa, jossa pitää yrittää vakuuttaa kuulija väitteen totuudesta vetoamalla johonkin muuhun kuin itse väitteeseen.

2 pisteen vastauksessa kokelas huomaa, että ongelma liittyy argumentin kehämäiseen luonteeseen.

4 pisteen vastauksessa kokelas osaa selittää, että kehämäisyys johtuu siitä, että premissin ajatus toistuu johtopäätöksessä.

1.4. (5 p.)

Kyseessä on virheellinen kausaalipäätelmä. Emme voi tietää, johtuuko ihmisten viihtyminen Pekan seurassa siitä, että hän on fiksu, vai esimerkiksi siitä, että hän on myös kiltti. Hyvässä vastauksessa erotetaan korrelaatio- ja kausaalisuhteet toisistaan. Siitä, että kaksi asiaa esiintyy yhdessä, ei voi päätellä, että yksi aiheuttaa toisen.

2 pisteen vastauksessa kokelas huomaa, että emme voi selittää ihmisten viihtymistä Pekan seurassa sillä, että hän on fiksu.

4 pisteen vastauksessa kokelas osaa selittää, miksi väite on virheellinen kausaalipäätelmä.

Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS15) tehtävä liittyy kurssiin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) ja erityisesti sen sisältöön ”johdonmukaisen argumentaation ja pätevän päättelyn perusteet”. Vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa (LOPS03) argumentaatio ja päättely eivät muodosta itsenäistä sisältökohtaa kurssissa Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1), joskin niiden voi tulkita sisältyvän kohtaan ”tieto, totuus ja perustelu”. LOPS03:ssa tehtävä liittyykin ensisijaisesti kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) sisältöihin ”argumentoinnin ja päättelyn perusteita”.

2. Hyvä elämä (20 p.)

”Sokrates: Vieläkö pitää paikkansa se, ettei tärkeintä ole elää vaan elää hyvin? Mieti sitä. Kriton: Kyllä se pitää paikkansa.” (Platon: *Kriton*, 48b4–6)

Hyvän elämän ero hengissä pysymiseen on ollut vahvasti läsnä länsimaisessa filosofiassa ainakin siitä lähtien, kun Sokrates vapaaehtoisesti alistui kuolemantuomioonsa. Viimeisten parinsadan vuoden aikana on ollut yleistä korostaa sitä, kuinka kukin yksilö luo omasta elämästään hyvän – silloinkin kun korostetaan, että hyvä elämä on aina yhteisöllistä.

Yksi luonteva tapa vastata tehtävään on esitellä klassista aristoteelista ja eksistentiaalistista näkemystä hyvästä elämästä. Ne voidaan nähdä eräänlaisina ihmisen olemuksellisuutta koskevinä ääripäinä, kun puhutaan hyvän elämän määrittelemisen tavoista. Klassisen aristoteelisen etiikan kulmakivenä on ajatus ihmisen olemuksesta, joka voidaan määritellä objektiivisesti ja josta voidaan johtaa niin hyvän elämän päämäärä kuin hyvään elämään olennaisesti kuuluvat elementitkin. Eksistentiaalisissa kiistetään se, että ihmisellä olisi tällainen olemus.

Aristoteleen näkemys ihmisen olemuksesta ja sen suhteesta hyvään elämään edustaa perfektionistista näkemystä. Keskiössä ovat ihmisen lajityypilliset ominaisuudet ja niiden kehittäminen. Mitä täydellisemmin ihmisyksilö pystyy kehittämään lajityypillisiä ominaisuuksiaan ja potentiaaliaan, sitä paremmaksi hänen elämänsä muodostuu. Lopullisena päämääränä on onnellisuus (kreikan *eudaimonia*). Perfektionistinen ajatus ihmisen olemuksesta on Aristoteleen jälkeenkäin hallinnut filosofista keskustelua hyvästä elämästä.

Eksistentiaalisissa puolestaan korostuu ihmisen ja yksilön radikaali vapaus. Mitään yleistä ihmisen olemusta ei ole olemassa, vaan kukin yksilö valitsee itse omat päämääränsä ja itsensä näköisen käsityksen hyvästä elämästä.

Myös monet muut vastausvaihtoehdot ovat mahdollisia. On mahdollista esimerkiksi esitellä antiikin eri elämänfilosofioissa – kuten epikurolaisessa tai stoalaisessa filosofiassa tai skeptismissä – esitettyjä malleja hyvästä elämästä. Myös vaikkapa Schopenhauerin (1788–1860) tai Nietzschen (1844–1900) näkemysten esittely on mahdollista.

Moderneista näkemyksistä voi eksistentialismille vaihtoehtoisena suuntauksena esitellä esimerkiksi Emmanuel Levinasin (1906–1995) etiikkaa. Siinä missä eksistentialismin monet muodot ovat varsin yksilökeskeisiä lähestymistapoja, Levinasin etiikassa yksilön olemista määrittää kaikkein perustavimmalla tasolla suhde toiseen ihmiseen.

Filosofiassa hyvää elämää koskevat käsitykset ovat perinteisesti olleet normatiivisen etiikan keskiössä, mutta viime aikoina ovat korostuneet enemmän yksilön henkilökohtaiset valinnat. Normatiivista etiikkaa ovat 1800- ja 1900-luvuilla hallinneet erilaiset velvollisuus- ja seuraus-eettiset teoriat. Periaatteessa ne ovat formaaleja eli muodollisia eettisiä teorioita toisin kuin antiikin ja keskiajan substantiaaliset eli sisällölliset etiikan teoriat. Siksi ne ovat jättäneet tilaa erilaisille hyvän elämän malleille, joista ne ovat kuitenkin usein sanoneet aika vähän. 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä on kuitenkin nähty hyve-etiikan paluu, esimerkiksi Alasdair MacIntyren (s. 1929) ja Martha Nussbaumin (s. 1947) ajattelussa. Erilaiset uudet tulkinnat hyveistä ja hyvästä elämästä haastavat velvollisuus- ja seuraus-eettisten teorioiden keskeisen aseman ja antavat lisää sisältöä hyvästä elämästä käydylle filosofiselle keskustelulle.

Monet hyvää elämää koskevat käsitykset eivät perustu länsimaiseen filosofiaan. Ne voivat olla kotoisin esimerkiksi kristinuskosta, islamista tai itäisestä uskonnollisesta tai filosofisesta ajattelusta. Näiden käsittely on tehtävissä mahdollista, kunhan kyseisiä näkemyksiä tarkastellaan filosofisesti perusteltuina. Esimerkiksi katolisessa filosofiassa on merkittäviä hyvää elämää koskevia näkemyksiä, jotka on perusteltu filosofisesti. Ne perustuvat teologiselle ajatukselle ns. luonnollisesta eli yleisestä ilmoituksesta, joka tunnetaan myös luterilaisuudessa. Ajatus on, että ihminen voi järjellään – filosofisesti perustellen – saada selville perustavia seikkoja hyvästä elämästä. Tällainen katolinen filosofia liitetään usein erityisesti Tuomas Akvinolaiseen (1225–1274). Toisaalta katoliselta keskialjalta on peräisin myös tahtoa korostava – ns. voluntaristinen – ajattelu, jolla on ollut merkittävä vaikutus länsimaiseen hyvää elämää koskevaan filosofiseen ajatteluun. Sen tunnetuin edustaja lienee fransiskaanimunkki Vilhelm Occamilainen (1285–1349).

Vastaus tehtävään on essee, jossa esitellään kaksi erilaista, filosofisesti perusteltua näkemystä hyvästä elämästä. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointi-aulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas tekee filosofisia huomioita yhdestä näkemyksestä.

10 pisteen vastauksessa kokelas esittelee kahden erilaisen käsityksen keskeistä sisältöä ja filosofisia peruslähtökohtia. Vaihtoehtoisesti hän esittelee johdonmukaisesti ja monipuolisesti yhden näkemyksen filosofiset peruslähtökohdat ja keskeisen sisällön ja osoittaa sen eroavan jostain muusta näkemyksestä.

15 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee johdonmukaisesti ja monipuolisesti kahden toisistaan eroavan näkemyksen filosofiset peruslähtökohdat ja keskeisen sisällön.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas osoittaa selkeää ymmärrystä näkemysten perustavista eroista tai yhtäläisyyksistä. Luontevimmin tämä tapahtuu liittämällä näkemykset mielekkäästi filosofiseen perinteeseen.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) kohtaan ”filosofisia teorioita elämän hyvydestä ja merkityksellisyydestä sekä hyvästä elämäntavasta” sekä LOPS03:n kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”hyvää elämää ja onnellisuutta koskevia filosofisia näkemyksiä” ja kurssin Filosofinen etiikka (FI2) kohtaan ”filosofinen etiikka ja kysymys hyvästä elämästä”.

3. Henki ja aine (20 p.)

Ihmismielessä olevia henkisiä ominaisuuksia, jotka vaikuttavat eroavan aineellisista ominaisuuksista, ovat esimerkiksi aistimukset, nautinto, kipu, tunteet, tahtominen tai ajattelu. Substanssidualismia kannattanut Descartes viittasi näihin kaikkiin ajatteluna, jota hän piti hengen erityispiirteenä. Hän erotti näin hengen aineesta, jonka määrittelevänä ominaisuutena hän piti ulottuvaisuutta. Ontologisen dualismin erilaisia muotoja on pyritty oikeuttamaan sillä, että henkiset ominaisuudet eroavat aineellisista. Useimmissa teorioissa aineen ja hengen käsitteet ovat kuitenkin vähemmän selkeitä kuin Descartesin ajatteleva ja ulottuvainen substanssi. Tällöin mahdollinen henkisten ja aineellisten ominaisuuksien ero – ja perustellun esimerkin valinta – voi olla vaativampi tehtävä kuin Descartesin dualismissa.

Tietoisuuttakin on pidetty henkisenä ominaisuutena. Descartes samasti sen ajatteluun, mutta monet myöhemmät filosofit ovat erottaneet nämä kaksi. Tietoisuudella voidaan tarkoittaa aistivan tai ajattelevan olennon tajuisuutta erotuksena tajuttomuudesta tai nukkumisesta, johon ei liity unennäköä tai aistimuksia. Tietoisuudesta voidaan puhua myös yksittäisten mielentilojen yhteydessä. Tietoinen mielentila on sellainen, joka ilmenee subjektille. Se, mikä ilmenee subjektille, voi olla paitsi aistimuksen tai ajattelun kohde myös nämä tilat itsessään. Näin ymmärrettynä subjektilla voi olla myös mielentiloja, kuten haluja tai pelkoja, jotka eivät ole tietoisia. Edelleen yhtenä yleisenä henkisenä ominaisuutena on pidetty intentionaalisuutta eli mielentilojen kykyä suuntautua objekteihinsa. Toinen tapa ilmaista tämä on sanoa, että mielentiloilla on kyky edustaa objekteja.

Vastauksessa tulee myös eritellä hengen ja aineen käsitteitä sekä niiden välistä eroa valitun esimerkin valossa. Vastauksessa voidaan pohtia myös substanssidualismin ja ominaisuusdualismin eroa. Ominaisuusdualismia kannatti filosofian klassikoista esimerkiksi Spinoza. Popperin kannattamaa emergenttiä materialismia on mahdollista tehtävän asiayhteydessä pitää yhtenä ominaisuusdualismin muunnelmana. On mahdollista myös esittää, että erottelu on lähemmin tarkasteltuna tarpeeton, sillä henkiset ominaisuudet palautuvat aineellisiin (reduktiivinen materialismi) tai päinvastoin (reduktiivinen idealismi). Edelleen on mahdollista tarkastella eliminativistista materialismia tai idealismia. Hyvä vastaus ilmentää kuitenkin ymmärrystä reduktiivisen tai eliminativistisen lähestymistavan haasteellisuudesta: ei ole lainkaan yksinkertaista näyttää, miten esimerkiksi tietoisuus palautuisi tietyiksi aivotiloiksi tai olisi identtinen niiden kanssa. Vastausta ei tarvitse liittää filosofian perinteeseen, mutta sitä voidaan pitää ansiona.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää antaa esimerkki ihmismielen henkisestä ominaisuudesta ja eritellä sen avulla hengen ja aineen käsitteitä sekä niiden välistä erottelua. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas antaa esimerkin henkisestä ominaisuudesta ja tekee jonkin asianmukaisen huomion hengen tai aineen käsitteestä tai niiden välisestä erottelusta.

10 pisteen vastauksessa kokelas antaa esimerkin henkisestä ominaisuudesta ja tekee asianmukaisia huomioita hengen ja aineen käsitteistä sekä niiden välisestä erottelusta.

15 pisteen vastauksessa kokelas antaa esimerkin henkisestä ominaisuudesta ja erittelee johdonmukaisesti ja monipuolisesti hengen ja aineen käsitteitä sekä niiden välistä erottelua.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas käyttää erittelyssään täsmällisesti filosofista käsitteistöä. Hän tuo esille erilaisia tapoja ymmärtää hengen ja aineen suhde ja mahdollisesti liittää vastauksen filosofiseen perinteeseen.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) sisältöön ”henki ja aine” ja LOPS03:ssa vastaavan kurssin sisältöön ”hengen ja aineen suhde”. Näin ilmaistuna erottelu vaikuttaa viittaavan substanssi-dualismiin, mutta vastauksen ei tarvitse rajautua siihen. On mahdollista yhtä lailla käsitellä ominaisuusdualismia tai muita teorioita henkisen ja aineellisen suhteesta. Hyvässä vastauksessa tuodaan esille vaihtoehtoisia tapoja ymmärtää erottelu.

4. Vaistot ja morali (20 p.)

Aineiston mukaan Tomas pakenee oletettua lumivyöryä vaistomaisesti ja näin suojelee uhkaavassa tilanteessa omaa henkeään. Samalla hän tulee kuitenkin toimineeksi sosiaalisen yhteisönsä ja omien perustavimpien arvojensa vastaisesti. Se, että hän ehtii kaiken keskellä napata mukaansa iPhonensa lastensa sijasta, asettaa hänen toimintansa erityisen kyseenalaiseen valoon.

4.1. (10 p.)

Tomasin toimintaa arvioitaessa on olennaista tarkastella sitä, onko hänellä moraalista velvoitetta asettaa itsensä vaaralle alttiiksi hätätilanteessa ja huolehtia ensisijaisesti perheestään. Perusteita voidaan esittää puolesta ja vastaan. Tomasin vaimo Ebba ajattelee selvästi, että Tomasilla on tällainen velvoite, mutta hän ei eksplikoi katkelmassa, mihin se perustuu. Perusteena voisi käyttää esimerkiksi vanhemman velvollisuutta huolehtia alaikäisistä lapsistaan ja puolisostaan, tällaisen toiminnan tuottamia etuja perheelle ja yhteiskunnalle sekä rohkean toiminnan hyveellisyyttä. Eettinen egoisti voisi kiistää kaikki nämä perusteet vetoamalla siihen, ettei ole johdonmukaista velvoittaa edes vanhempia asettamaan henkeään alttiiksi lastensa tai toistensa puolesta: sellainen toiminta voi olla sankarillista (supererogatiivista), mutta morali ei vaadi sankaruutta. Perusteita punnitessa on hyvä ottaa huomioon, että kyse on hätätilanteesta, jossa toiminnan perusteet voivat olla erilaiset kuin normaalitilanteessa. Samoin on huomattava, että alaikäisten lasten huoltajilla on erilaisia moraalisia velvoitteita kuin henkilöillä, joilla ei ole huollettavia. Matts tulkitsee Tomasin toimintaa psykologisesta näkökulmasta vaistonvaraisena itsesuojeluna, mikä on myös Tomasin oma tulkinta toiminnastaan. Hyvässä vastauksessa tulkintaan suhtaudutaan kuitenkin kriittisesti.

Vastaus kohtaan 4.1. on essee, jossa pitää arvioida Tomasin pakenemista moraalista näkökulmasta. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas arvioi Tomasin pakenemista yhden moraalisesti relevantin perusteen valossa.

5 pisteen vastauksessa kokelas arvioi Tomasin pakenemista vähintään kahden moraalisesti relevantin perusteen valossa.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi Tomasin pakenemista johdonmukaisesti ja monipuolisesti moraalisesti relevanttien perusteiden valossa.

4.2. (10 p.)

Aineisto tarjoaa lähtökohdan myös pohdinnalle toiminnan moraalisuudesta yleisesti, mutta hyvä vastaus ei rajoitu käsittelemään aineiston tapausta. On luontevaa tarkastella moraalisen toiminnan erityispiirteitä suhteessa ”vaistonvaraiseen” toimintaan, joka on ei-moraalista merkityksessä ”moraalin ulkopuolelle jäävää”. Mikäli kokelas rajautuu kontrastoimaan moraalisen toiminnan pelkätään epämoraaliseen toimintaan eli moraalinormien vastaiseen toimintaan, tämä tulkitaan puutteeksi.

Moraalisessa toiminnassa on huomioitava toisten intressit. Eettinen egoistikin voi hyväksyä tämän muotoilun. Toisin kuin vaistonvarainen toiminta moraalinen toiminta ei ole pakotettua siinä mielessä, että moraaliagentti olisi voinut valitessaan toimia toisin. Moraalinen toiminta edellyttää jonkinasteista ymmärrystä toiminnan luonteesta. Se perustuu näin järkiperäiseen harkintaan, tahtoon tai kasvatuksen kautta hankittuihin tottumuksiin. Nämä ovat piirteitä, jotka tekevät toiminnasta moraalisia tai vastaavasti epämoraalisia.

Hyvässä vastauksessa ei tarvitse käsitellä kaikkia edellä mainittuja moraalisen toiminnan erityispiirteitä, mutta toiminnasta tulee antaa monipuolinen ja tunnistettava kuvaus.

On hyvä huomata, ettei Tomasin toiminta jää moraalisen arvioinnin ulkopuolelle, vaikka se olisikin ”vaistonvaraista” jossakin arkikielisessä mielessä. Moraalin piiriin kuuluvissa tilanteissa refleктоimaton, harkitsematon toiminta on moraalisesti paheksuttavaa. Edelleen voi huomauttaa moraalisen toiminnan olevan mahdollista kenelle tahansa tavalliselle ihmiselle. Moraali ei edellytä poikkeuksellisia ponnisteluja tai kykyjä, joita puolestaan pidetään tyyppillisinä sankarilliselle toiminnalle. Sankarillinen toiminta on arvostettavaa, mutta ylittää moraalin vaatimukset.

Vastaus kohtaan 4.2. on essee, jossa pitää pohtia yleisesti, miten moraalinen toiminta eroaa ei-moraalisesta. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää oikein yhden moraalisen toiminnan erityispiirteen.

5 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee kysymystä yleisellä tasolla ja löytää ainakin kaksi moraalisen toiminnan erityispiirrettä.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti moraalisen toiminnan erityispiirteitä suhteessa ei-moraaliseen toimintaan.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Etiikka (F12) sisältöihin ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen – etiikka”, ”moraalin luonne normijärjestelmänä” ja ”etiikka ja yksilön moraaliset ratkaisut”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (F12) sisältöihin ”moraali”, ”normatiivinen etiikka” ja ”moraalisia arvoja ja normeja koskevien vakaumusten erilaiset perustat”.

5. Lähtökohtien tasa-arvo (20 p.)

Tehtävänannossa mainittuun lähtökohtien tasa-arvoon viitataan toisinaan mahdollisuuksien tasa-arvona. Aineistona olevassa Pulp-yhtyeen kappaleessa *Common People* kuvataan näköalaton elämää, jossa henkilö ajautuu päivästä toiseen pystymättä muuttamaan elämänsä suuntaa. Tilanne nähdään vaihtoehdottomana. Kun on syntynyt ”alaluokkaan”, valinnan mahdollisuuksia ei ole.

Vastauksessa ei ole tarkoitus käsitellä köyhyyden tai huono-osaisuuden merkitystä tasa-arvon toteutumisen kannalta. Huomio tulee kohdistaa nimenomaan lähtökohtien tasa-arvoon poliittisena ihanteena ja sen toteutumiseen. Luonteva tapa aloittaa tarkastelu on linkittää se aineiston avulla brittiyhteiskuntaan. Hyvästä vastauksesta välittyy kuitenkin ymmärrys, että lähtökohtien tasa-arvon ihanne voi toteutua eri tavoin erilaisissa yhteiskunnissa.

Niin brittiläisessä kuin suomalaisessakin yhteiskunnassa poliittisena ihanteena ja ääneen lausuttuna lähtökohtana on kaikkien yhtäläinen ihmisarvo ja ihmisten tasa-arvo. Yhteiskunnan jäseniä pidetään periaatteessa tasa-arvoisina: sukupuoli, etninen tausta, varallisuus, vanhempien yhteiskunnallinen asema, uskonto tai muu vastaava tekijä ei lähtökohtaisesti aseta henkilöitä eriarvoiseen asemaan esimerkiksi lain edessä tai rajoita heille mahdollisia elämän valintoja.

Pulp-yhtyeen kappaleen taustalla on brittiläisen luokkayhteiskunnan perinne, joka näkyy yhteiskunnan rakenteissa niin vahvasti, että sosiaalinen nousu tai luokka-aseman muuttaminen näyttävät mahdottomilta. Suomalaisen yhteiskunnan näkökulmasta tilanne vaikuttaa toisenlaiselta. Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa sosiaalisen aseman parantaminen, luokk nousu tai "luokkaretki" nähdään periaatteessa mahdollisena. "Yhteiskuntaluokka", sellaisena kuin se brittiperinteessä ymmärretään, ei edes ole luontevasti suomalaisen nyky-yhteiskuntaan kuuluva käsite, vaikka Suomessakin on sääty-yhteiskunnan perinteensä.

Amerikkalaistyyppisessä yhteiskunnassa lähtökohtien tasa-arvo on tunnustettu ihanne, mutta yhtäläisten mahdollisuuksien toteutumista ei varmisteta eikä ihmisten erilaisia lähtökohtia pyritä tasoittamaan. Kaikille kuuluvat yhtäläiset oikeudet, eikä ketään saa taustansa tai ominaisuuksiensa vuoksi asettaa muiden alapuolelle, mutta tämän jälkeen jokainen on itse vastuussa elämän valinnoistaan ja elämänsä suunnasta. Myös liberaalissa yhteiskunnassa, kuten Yhdysvalloissa, esimerkiksi rasismiin liittyvä perinne ja rakenteet voivat olla niin vahvat, että pelkkä yhtäläisten mahdollisuuksien takaaminen ei riitä, vaan tarvitaan myös erilaisia lähtökohtia tasoittavia yhteiskunnallisia toimia.

Lähtökohtien tasa-arvon ihannetta voidaan pitää myös riittämättömänä ihmisten todellisen tasa-arvon turvaamiseksi. Esimerkiksi sosialistisessa yhteiskunnassa lähtökohtien tasa-arvo ei riitä, vaan yhteiskunnassa tavoitellaan lopputilan tasa-arvoa. Yhteiskunnan on taattava, että sen jäsenillä on mahdollisuuksien lisäksi yhtäläiset taloudelliset ja sosiaaliset resurssit tosiasiallisesti käytössään.

On myös monia yhteiskuntia, joissa mahdollisuuksien tasa-arvoa ei tunnusteta. Esimerkiksi perinteisissä luokka- ja sääty-yhteiskunnissa ihmisten sosiaalinen asema määrittyy heidän luokkansa tai säätynsä perusteella. Samoin apartheid- tai kastijärjestelmä asettaa ihmiset ennalta annettuihin rooleihin. Tarkastelua voi laajentaa myös tällaisiin yhteiskuntiin.

Kokelas voi arvioida lähtökohtien tasa-arvon merkitystä yksilön oman vastuun näkökulmasta. Yksilö voi aina itse tuhlata mahdollisuutensa, vaikka lähtökohdat olisivat miten hyvät tahansa. Toisaalta huono-osaisuudella ja näköalattomuudella on osoitettu olevan taipumusta periytyä silloinkin, kun mahdollisuudet ovat periaatteessa kaikille avoimia. Samoin on olemassa lukuisia esimerkkejä siitä, kuinka henkilö on erittäin huonoista ja jopa epäinhimillisistä lähtökohdista huolimatta pystynyt luomaan itselleen hyvän ja tasapainoisen elämän. On mahdollista laajentaa tarkastelua näihin näkökohtiin ja arvioida sitä, kuinka pitkälle yhteiskunnan pitäisi olla vastuussa yksilöiden omien valintojen seurauksista.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää eritellä lähtökohtien tasa-arvon käsitettä poliittisena ihanteena ja arvioida ihanteen toteutumista. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin asiaankuuluvan huomion lähtökohtien tasa-arvosta poliittisena ihanteena ja sen toteutumisesta jossakin yhteiskunnassa.

10 pisteen vastauksessa kokelas esittää osuvan määritelmän lähtökohtien tasa-arvon käsitteestä poliittisena ihanteena ja tekee aineistoa hyödyntäen joitakin osuvia huomioita sen toteutumisesta erilaisissa yhteiskunnissa.

15 pisteen vastauksessa kokelas erittelee johdonmukaisesti lähtökohtien tasa-arvon käsitettä poliittisena ihanteena ja esittää aineistoa hyödyntäen monipuolisen arvion sen toteutumisesta erilaisissa yhteiskunnissa. Kokelas osaa käsitteellistää erilaisia yhteiskuntia esimerkiksi liberaaleiksi, konservatiivisiksi tai sosialistisiksi.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas voi antaa esimerkkejä useista tavoista toteuttaa tai olla toteuttamatta lähtökohtien tasa-arvoa yhteiskunnassa. Hän voi myös arvioida lähtökohtien tasa-arvon merkitystä yksilön omien valintojen ja vastuun näkökulmasta. Edelleen hän voi verrata lähtökohtien tasa-arvon ihanteeseen perustuvia yhteiskuntia sellaisiin yhteiskuntiin, joissa tätä ihannetta ei tunnusteta.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) kohtaan ”poliittiset ihanteet ja niiden toteuttaminen: vapaus, tasa-arvo ja solidaarisuus; konservatismi, liberalismi ja sosialismi”. LOPS03:ssa kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI4) vastaava kohta on ”poliittinen filosofia: konservatismi, liberalismi ja sosialismin perusajatuksien ja niiden yhteiskuntafilosofiset nykytulkinnot”.

6. Humeen skeptisismi (20 p.)

Vaikka David Hume oli empiristi, hän kiisti brittiempiristi John Locken näkemyksen, että aistihavainto voisi olla ulkomaailmaa koskevan tiedon lähde. Aineistona olevassa tekstissä Hume pyrkii osoittamaan, ettemme voi vakuuttua yksin aistihavainnon nojalla ulkoisten kappaleiden olemassaolosta. Tekstiyhteydessä hän esittää, ettemme voi vakuuttua siitä myöskään järkemme ja päättelyn nojalla, sillä ne perustuvat aistien kautta saamiimme vaikutelmiin.

6.1. (10 p.)

Humeen pääväite on, ettemme voi vakuuttua yksinomaan aistihavainnon nojalla ulkoisten kappaleiden olemassaolosta. Hän esittää kolme perustetta väitteelleen. Ensimmäinen peruste nojaa siihen, ettei aistihavainnon kohteena ole suoraan keho (tai muut aineelliset kappaleet), vaan aistien kautta saadut vaikutelmat. Hän tukee tätä perustetta esittämällä, että vaikka vaikutelmat ja niiden edustamat objektit olisivat aineellisia ja todellisia samassa mielessä kuin ulkoiset kappaleet, olisi yhtä vaikeaa osoittaa vaikutelmaa koskevan aktin olemassaolo kuin ulkoista kappaletta suoraan koskevan aistiaktin olemassaolo. Hume siis perustelee, ettei empiristien väite voi pitää paikkaansa edes vaikutelmia koskevien aktien tapauksessa: ne eivät koske suoraan aineellisia kappaleita.

Toinen peruste tuo esille, ettei aistihavainnon kohteena olevilla jatkuvilla kvaliteeteilla – äänillä, mauilla ja tuoksuilla – ole mitään ulottuvuutta eivätkä ne siksi voi olla kehon ulkopuolisia aistittavia objekteja. Hume olettaa näin, että äänet, maut ja tuoksut ovat jollakin tavalla kehon sisäisiä objekteja tai vaikutelmia. Hän ei täsmennä tässä, millaisia ne ovat.

Kolmas peruste toteaa, ettei näköaisti kerro objektien etäisyydestä ja niin muodoin ulkoisuudesta välittömästi ilman jonkinlaista päättelyä ja kokemusta. Hume viittaa tässä rationalistifilosofien tekemään huomioon. Päättely ja kokemus muokkaavat näin olennaisesti aistien kautta syntyneitä vaikutelmia ja muodostavat niiden pohjalta ideoita. Tämä tukee väitettä, ettei aistihavainto muodosta välitöntä suhdetta mielenulkoisiin objekteihin.

Hyvässä vastauksessa Humen pääväite ja sen tueksi esitetyt perusteet on eritelty omin sanoin. Vastauksessa otetaan myös huomioon Humen argumentin rakenne. Vastaus kohtaan 6.1. on essee, jossa pitää eritellä pääväite ja sen perustelut. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa tunnistaneensa Humen pääväitteen ja kuvailee yhtä sitä tukevaa perustetta. Vaihtoehtoisesti kokelas erittelee vähintään kahta pääväitettä tukevaa perustetta, vaikka pääväitteen tunnistus jää hataraksi.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää täsmällisesti Humen pääväitteen ja erittelee sitä tukevia perusteita.

8 pisteen vastauksessa kokelas erittelee johdonmukaisesti ja selkeästi Humen pääväitteen ja sen perustelut.

6.2. (10 p.)

Humen ensimmäinen ja toinen peruste ottavat annettuna, että aistihavainnon välittöminä objekteina ovat mielensisäiset vaikutelmat. Niissä sitoudutaan niin kutsuttuun *sense datum*-teoriaan. Kolmas peruste implikoi erottelun aistien tuottamien vaikutelmien ja päättelyn muodostamien ideoiden välillä. Hume puolustaa tätä erottelua toisessa yhteydessä.

Humen esittämä kritiikki on hyvin perusteltua, jos hyväksytään mainitut sitoumukset. Itse asiassa hänen kritisoidunsa empiristit hyväksyivät ne, joten siinä mielessä kritiikki osui hyvin kohteeseensa. Vaikka *sense datum*-teorialla on edelleen kannattajansa, se on hyvin kiistanalainen. Ei ole lainkaan selvää, miten kehon sisäiset objektit voisivat olla äänen, maun tai tuoksun kaltaisia. Ei ole myöskään selvää, miten havaitsemme tai päättelemme niiden välityksellä ulkoisen objektin muodon, koon tai painon, joita empiristitkään eivät pitäneet aisteista riippuvina ominaisuuksina. Hume ei harkitse vakavasti vaihtoehtoa tälle teorialle. Sellaisia kuitenkin on, esimerkiksi edustusteoria (representaatioteoria) tai suhdeteoria (relaatiionaalinen teoria), joissa oletetaan havainnon välittömäksi kohteeksi ulkomaailman objekti tai sen aistittavat ominaisuudet. Siksi Humen esittämä kritiikki ei vaikuta enää niin uskottavalta kuin se oli hänen omana aikanaan. Hyvässä vastauksessa ei tarvitse osata nimetä erilaisia havaintoteorioita, mutta Human perustelujen arviointi osoittaa ymmärrystä havainnon luonteesta.

Vaihtoehtoinen lähestymistapa on kyseenalaistaa Humen perusteluja tietoteoreettisesta näkökulmasta. Siihen sopii esimerkiksi G. E. Mooren todistus ulkomaailman olemassaolosta tai vaikkapa Wittgensteinin pohdinnat varmuudesta. Toisaalta on mahdollista puolustaa Humen perusteluja skeptisestä näkökulmasta. Vastausta ei tarvitse liittää filosofian perinteeseen, mutta sitä voidaan pitää ansiona.

Vastaus kohtaan 6.2. on essee, jossa pitää arvioida, kuinka pitäviä Humen tekstikatkelmassa esittämät perustelut ovat. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee jonkin sattuvan huomion Humen perustelujen pitävyydestä.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää kaksi sattuvaa näkökohtaa joko Humen perustelujen puolesta tai niitä vastaan tai vaihtoehtoisesti yhden puolesta ja toisen vastaan.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi Humen perustelujen pitävyyttä monipuolisesti. Hän kehittää arviotaan johdonmukaisesti havaintoteoreettiseen tai tietoteoreettiseen suuntaan.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) sisältöihin ”todellisuuden ilmeneminen ja hahmottaminen” ja ”tiedon mahdollisuus ja rajat”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) sisältöihin ”tiedon mahdollisuus ja rajat”.

Osa II

7. *Kansainvälinen apu (30 p.)*

Tehtävän ytimessä on moraalimme ala. Viime aikoina on tarkasteltu erityisesti eläinten ja yleisemminkin ympäristön eettistä kohtelua. Tehtävässä näkökulma on ihmiskunnan sisäinen, mutta näkökulma ulotetaan koskemaan globaalia, kansainvälistä toimintaa.

Eri moraaliteorioiden piirissä on varsin laajastikin tarkasteltu kysymystä siitä, mitä kaikkea moraalin piiriin kuuluu. Varhaisin kaiken kattavan moraalin idea tunnetaan hyve-etiikasta. Ajanlaskumme toisella vuosisadalla elänyt stoalainen filosofi Hierokles esitti ajatuksen sisäkkäisistä eettisistä kehistä, jotka alkavat omasta itsestä ja jatkuvat perheen, suvun, kansakunnan ja valtion kautta koko ihmiskuntaan, jopa koko kosmokseen. Oikeus- ja sopimusetiikan piirissä ihmisoikeusetiikkaa voi pitää hyvin laajana etiikan piirinä. Vaatimus eläinten oikeuksista on entisestään laajentanut tätä piiriä. Nimellä *Oikeutta eläimille – eläinten vapautuksen filosofiaa* (1990, alkuteos *Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals* 1975) julkaistun teoksen kirjoittaja Peter Singer (s. 1946) ei kuitenkaan ole oikeuseetikko vaan utilitaristi. Hän on vaatinut ottamaan eettisessä arvioinnissa huomioon kaikkien sellaisten olentojen intressit, jotka kykenevät kokemaan kärsimystä. Kysymys etiikan alueesta on siten relevantti myös seurausetiikassa.

Moraali on universaalia. Siksi sen alueen laajenemista on eri teorioissa pidetty moraalin edistymisenä. Kaikkein selvimmin etiikan universaalius on esillä velvollisuusetiikassa. Immanuel Kantin (1724–1804) mukaan moraalissa on kyse universaalia moraalilakia noudattavasta hyvästä tahdosta. Moraalin kehitystä empiirisesti tutkinut psykologi Lawrence Kohlberg (1927–1987) kohotti universaalien yleispätevyyden jopa eräänlaiseksi moraalien kehityksen mitaksi.

Se, että moraalii on universaalisti kaiken kattavaa, on kuitenkin joutunut myös kritiikin kohteeksi. Esimerkiksi ihmisoikeusetiikkaa on arvosteltu länsimaisen valistuksen käsikassaraksi, jonka esiintyminen yleispätevänä on sen vuoksi perusteetonta. Wittgensteinilainen etiikka, moraalinen partikularismi ja useat uudet hyve-etiikan muodot ovat kritisoineet universalismiin ja laajeneviin kehiin yleensä liittyvää ajatusta kattavista ja eri tilanteisiin sovellettavista moraalisisista periaatteista. Erityisen tunnettu kritiikki on Carol Gilliganin (s. 1936) esittämä feministinen kritiikki Kohlbergia kohtaan. Gilliganin mukaan moraalista voidaan puhua eri äänillä ja yleispätevien periaatteiden ääni on nimenomaan miehinen. Gilligan itse esittää ihmissuhteita korostavan hoivaetiikan tärkeänä ja erityisesti naisille ominaisena äänenä, jota ei pidä unohtaa.

Aineiston näkökulmana on niin sanottu kehitysetiikka. Kehitysetiikassa valitsee laaja yksimielisyys siitä, että maapallon rikkailla on eettinen velvoite auttaa huonompiosaisia. Sen sijaan siitä, koskeeko tämä velvoite myös yksilöitä vai ainoastaan valtioita ja valtiollisia yhteenliittymiä kuten YK:ta, vallitsee monenlaisia erimielisyyksiä. Muiden kuin ihmisyksilöiden toiminta eettisinä agentteina on teoreettisesti ongelmallista ja kiinnostavaa. Käytännössä on myös niin, että kansainvälinen politiikka vaikuttaa yksilöiden toimintaa epäeettisemmältä. Päätöksiä siinäkin tekevät yksilöt. Jollei heillä ole yksilöinä auttamisvelvoitteita, on vaikea nähdä, miten ne syntyisivät omaa valtiota edustettaessa. Toisaalta kehitysetiikan ongelmat ovat mittakaavaltaan sellaisia, että yksilöt eivät voi auttaa kaikkia. Tämä tulee selväksi aineistossa, mikä on hyvä huomata vastauksessa. Videokatkelmassa esitetään kaksi tapausta, joissa auttaminen on ongelmallista, vaikka yksilöitävä ja konkreettisesti autettavissa oleva autettava löytyykin.

7.1. (10 p.)

Aineistossa Tessa pystyy esittämään imettämänsä vauvan ja tämän isoäidin ja 12-vuotiaan enon konkreettisesti autettaviksi. Silti Justinilla vaikuttaisi olevan kohtalaisia perusteita kieltäytyä tarjoamasta automatkaa. Tessa on juuri kokenut synnytyksen, josta vauva ei selvinnyt hengissä, ja hänen oma fyysinen ja psyykkinen terveytensä vaatii hoitoa. Näin oman vaimon asettaminen etusijalle lienee tilanteessa perusteltua, vaikka ei sinänsä pitäisi omien läheisten ensisijalle asettamista eettisesti perusteltuna.

Vastaus kohtaan 7.1. on essee, jossa pitää eritellä ja arvioida eettisesti Justinin auttamisesta kieltäytymisen perusteluja. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain asiaankuuluvia eettisiä huomioita Justinin argumenteista.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää eettisen erittelyn ja arvion Justinin argumentaatiosta.

8 pisteen vastaus on johdonmukainen filosofisia käsitteitä hyödyntävä kokonaisuus, jossa kokelas esittää asianmukaisen eettisen erittelyn ja arvion Justinin argumentaatiosta.

7.2. (10 p.)

YK:n lentokoneen lentäjän kieltäytyminen perustuu voimassa oleviin YK-toiminnan sääntöihin. Katastrofialueella kaikkia ei voida pelastaa ja yksittäisten ihmisten suosiminen, esimerkiksi lahjusten pohjalta, olisi kestäväntöntä. Mielivaltaiset poikkeukset sekä loisivat epäoikeudenmukaisuutta että hyvin todennäköisesti tuhoaisivat avustajien uskottavuuden ja sitä kautta myös heidän toimintaedellytyksensä.

Vaikuttaa selvältä, että yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen noudattaminen omasta edusta eli lahjuksesta piittaamatta on eettistä. Justin kuitenkin vetoaa vaikuttavasti lapsen henkeen. Useissa yleispätevyyttä korostavissa ajattelutavoissa juuri ihmishengen pelastaminen toimii tunnusmerkkinä korkeammalle etiikalle. Tunnettu esimerkki on Lawrence Kohlbergin muotoileman Heinzin dilemman ratkaisujen luokittelu. Samaan suuntaan viittaa se, että ilmiselviä vääryyksiä esimerkiksi Hitlerin Saksassa toteuttaneet virkamiehet ja sotilaat vetosivat toimineensa sääntöjen mukaan, ”kuten on käsketty”.

Aineistossa kuvatussa tilanteessa lentäjän toiminta ja argumentti vaikuttavat kuitenkin varsin vakuuttavilta. Yksi peruste on se, että kyse on juuri YK:n toiminnasta, jonka rauhaa turvaava luonne on esitetty aineistossa. Avustustoiminta on myös sinänsä eettisesti motivoitunut, ja sen edellytysten turvaaminen on siten vakuuttavaa. ”Asiat toimivat täällä näin” kuulostaa kyyniseltä, mutta tässä kontekstissa se ei vaikuta epäeettiseltä vaan pikemminkin herrättää – vaikkapa David Humen (1711–1776) tai Richard Rortyn (1931–2007) jalanjäljissä – pohtimaan kysymystä moraalien rajoista.

Vastaus kohtaan 7.2. on essee, jossa pitää eritellä ja arvioida eettisesti YK:n lentokoneen lentäjän auttamisesta kieltäytymisen perusteluja. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain asiaankuuluvia eettisiä huomioita lentäjän argumentaatiosta.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää eettisen erittelyn ja arvion lentäjän argumentaatiosta. Institutionaalisten sääntöjen seuraamiseen ja hengen pelastamiseen liittyvä jännite tulee ainakin suuntaa antavasti kuvatuksi.

8 pisteen vastaus on johdonmukainen filosofisia käsitteitä hyödyntävä kokonaisuus, jossa kokelas esittää asianmukaisen eettisen erittelyn ja arvion lentäjän argumentaatiosta.

7.3. (10 p.)

Yksi tapa jäsentää aineistoa on tulkita, että kansainvälisessä politiikassa etiikan asema ja merkitys ovat vähäisiä tai olemattomia. Monet käytännön esimerkit tukevat tällaista käsitystä. Voidaan myös esimerkiksi ajatella, että etiikka syntyy ihmisten, kuten muidenkin älykkäiden laumaeläinten, sosiaalistuessa omaan ryhmäänsä. Tällaista prosessia ei tapahdu valtioiden välillä, joten etiikkakaan ei kehity. Samanlaisia inhorealistic käsityksiä kansainvälisestä politiikasta ja kansainvälisistä suuryrityksistä voidaan perustella vallan korruptoivalla vaikutuksella. Tällaisesta näkökulmasta niin rikkaiden valtioiden kuin YK:nkin avustustoiminta tapahtuu niin sanotusti ”ketun häntä kainalossa”. Avustuksia annetaan ainoastaan, jos niistä uskotaan pitkällä tähtäimellä, esimerkiksi pakolaistulvien estämisen avulla, olevan etua avunantajille.

Tämä negatiivinen epäeettinen kuva ei kuitenkaan ole koko totuus. Myös kansainvälisen toiminnan taustalla vaikuttavat ihmisten päätökset. Vaikka vallan korruptoiva vaikutus ja vaikutusten jääminen kauas omasta ympäristöstä heikentäisivät päättäjien eettistä herkkyyttä, ne eivät aina poista sitä kokonaan. Esimerkiksi YK ja erilaiset avustusjärjestöt sekä aineistossa Tessian ja Justinin toiminta osoittavat, että etiikka on erittäin merkittävä tekijä kansainvälisen avustustoiminnan taustalla.

Yksi tekijä kansainvälisen toiminnan eettisessä merkityksessä on mittakaavan ongelma. Kun autettavia on valtavasti ja ongelmat ovat hyvin monimutkaisia, eettisyys uhkaa heikentyä. Tämä toki näkyy jo kansallisellakin tasolla. Tällä – varsinkin yhdistettynä suurvaltojen ja suur-yritysten etiikasta piittaamattomaan toimintaan – on helposti kielteistä vaikutusta myös yksilötason etiikkaan.

Vastaus kohtaan 7.3. on essee, jossa pitää pohtia etiikan asemaa kansainvälisessä avustustoiminnassa. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain asiaankuuluvia huomioita etiikan asemasta ja merkityksestä kansainvälisessä avustustoiminnassa.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää filosofisesti perusteltua pohdintaa etiikan asemasta ja merkityksestä kansainvälisessä avustustoiminnassa. Vastaus hyödyntää aineistoa tai perustuu uskottavalle käsitykselle kansainvälisestä avustustoiminnasta.

8 pisteen vastaus on johdonmukainen filosofisia käsitteitä hyödyntävä kokonaisuus, jossa pohditaan monipuolisesti etiikan asemaa ja merkitystä kansainvälisessä avustustoiminnassa.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) kohtiin ”normatiivinen ja soveltava etiikka” ja ”filosofisia teorioita hyvästä elämäntavasta”. Suurin piirtein vastaavat kohdat löytyvät myös LOPS03:n kurssista Filosofinen etiikka (FI2). LOPS15:ssa tehtävällä on yhtymäkohtia myös kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) kohtiin ”oikeudenmukaisuuden eri muodot, niiden perusteleminen ja soveltaminen”, ”solidaarisuus” ja ”globaali näkökulma” sekä LOPS03:ssa vastaavan kurssin (FI4) kohtiin ”yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus” ja ”yksilön oikeudet ja velvollisuudet”.

8. Tiedonintressit (30 p.)

Habermas ammentaa teoriaansa tiedonintresseistä aineksia kantilaisesta, hermeneuttisesta ja marxilaisesta perinteestä. Hyvä vastaus muodostuu ennen kaikkea tarkasta tekstikatkelman lukemisesta ja selkeästä argumentoinnista. Koska tekstikatkelma ja sen sisältö eivät ole välttämättä tuttuja kokelaalle, odotetaan vastauksessa kykyä itsenäiseen pohdintaan ja materiaalin soveltamiseen.

8.1. (15 p.)

Habermasin tiedonintressiteorian tarkoituksena on paljastaa tiedon ja tietämisen yhteiskunnalliset ehdot sekä perustella emansipatorisen intressin ja sitä kautta koko kriittisen teorian välttämättömyys. Habermasin mukaan elämänsa maailman kokemukset organisoituvat yhteiskunnalliseksi tiedoksi tiettyjen pysyvien intressien kautta. Tiedonmuodostuksen täytyy täyttää tiettyjä yleisiä yhteiskunnallisia funktioita ja palvella yhteiskunnallisia intressejä. Nämä intressit ovat riippumattomia tutkijan intresseistä tuottaa ja käyttää tietoa. Tieto tulee Habermasin mukaan nähdä ensisijaisesti yhteiskunnallisesti motivoituneena asiana, jolle ”tiedon sisäiset intressit” ovat alisteisia. Tiedonintressiteoriassa yhteiskunnalliset tiedonintressit ovat perustavampia kuin intressi, jonka kohteena on ”tieto tiedon vuoksi”.

Habermasin mukaan tieto ja tietäminen liittyvät kiinteästi historiallisen ihmisen universaaliin pyrkimykseen tuottaa oma olemassaolonsa sekä uusintaa itsensä lajina. Tekniseen kontrolliin, hermeneuttiseen ymmärrykseen ja emansipaatioon liittyvät intressit nousevat luontoperäisestä pakosta ja määrittävät ”ne erityiset näkökulmat, joista käsin voimme vasta käsittää todellisuuden sinänsä”. Näistä luonnonhistoriallisista intresseistä muodostuvat kolme yhteiskunnallista tiedonintressiä: tekninen, hermeneuttinen sekä emansipatorinen tiedonintressi.

Habermas näyttää esittävän melko jyrkän tulkinnan erilaisten tiedonintressien eroista ja aloista, mitä voidaan myös kritisoida. Esimerkiksi voidaan perustella empiirisiin luonnontieteisiin kuuluvan muutakin kuin tekninen intressi, koska ne lisäävät ihmisten ymmärrystä maailmasta eikä niiden intressi tyhjene teknisen tiedon hyödyntämiseen. Mahdollinen näkökulma on myös kiistää kaiken tiedon olevan intresseihin sidottu ja korostaa esimerkiksi filosofian olevan arvokasta itsessään, tietoa tiedon vuoksi, ja kaikkien yhteiskuntaan sidottujen intressien ulkopuolella.

Vastaus kohtaan 8.1. on essee, jossa pitää eritellä, miten tiedonintressit eroavat toisistaan. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitakin asiaankuuluvia huomioita Habermasin tiedonintressien eroista.

8 pisteen vastauksessa kokelas antaa kohtuulliset perustelut sille, miten tiedonintressit eroavat toisistaan.

12 pisteen vastauksessa kokelas perustelee selkeästi, monipuolisesti ja johdonmukaisesti, miten tiedonintressit eroavat toisistaan.

Huippupisteiden vastauksessa kokelaan erittely ulottuu syvällisesti myös Habermasin erottelussaan soveltamiin lähtökohtiin.

8.2. (15 p.)

Vastauksessa luontevinta on jaotella luonnontieteellistä oppiaineista kuten biologiasta ja fysiikasta saatava tieto teknisen tiedonintressin alaan. Hermeneuttinen tiedonintressi linkittyy helpoiten historiaan, mutta perustellusti se voidaan yhdistää muihinkin oppiaineisiin. Habermasilla hermeneuttinen tiedonintressi liittyy ennen kaikkea kulttuurien ymmärtämiseen ja merkitysten tuntemiseen ja tulkintaan. Emansipatorinen tiedonintressi liittyy yksilön oman ajattelun vapauttamiseen sekä yhteiskunnallisista valtasuhteista että perinteen taakasta. Tällaista omaa, itsenäistä ajattelua korostavan intressin käsittelyssä kokelaan on helpointa lähteä liikkeelle filosofiasta. Muita hermeneuttiseen ja emansipatoriseen tiedonintressiin sopivia oppiaineita voivat olla esimerkiksi maantieto, psykologia ja yhteiskuntaoppi. Kokelas voi myös esittää kriittisesti, että koulu ei tarjoa emansipatorisen intressin mukaista tietoa. Olennaista on perusteluissa ilmi tuleva ymmärrys kyseessä olevan tiedonintressin määritelmästä ja käytöstä.

Vastaus kohtaan 8.2. on essee, jossa pitää pohtia, miten lukio-opinnot sopivat tiedonintressien kolmijakoon. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas osaa liittää oikein ainakin yhden lukiossa opiskeltavan asian tai oppiaineen kuhunkin tiedonintressiin.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii perustellen ja aineistoa hyödyntäen, miten vähintään yksi oppiaine sopii kunkin tiedonintressin alaan.

12 pisteen vastauksessa kokelas osaa esittää johdonmukaisen ja monipuolisen pohdinnan lukion oppiaineiden ja Habermasin teorian yhteydestä. Vastauksessa ilmenee konkreettisten esimerkkien kautta kokelaan ymmärrys Habermasin teorian keskeisestä sisällöstä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas myös pohtii kriittisesti erottelun soveltuvuutta lukio-opintoihin.

LOPS15:ssa kysymys liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) kohtaan ”selittäminen ja tieto luonnon- ja ihmistieteissä sekä formaaleissa tieteissä: tietäminen ja ennustaminen, ymmärtäminen ja tulkinta”. LOPS03:ssa kysymys liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) sisältöihin ”tietäminen, ymmärtäminen ja tulkinta” ja ”tietäminen luonnontieteissä ja ihmistieteissä”.

9. Oikeus ja velvollisuus työhön (30 p.)

Tehtävän aineisto 9.A käsittelee kirjailija Ossi Nymanin ideologista työttömyyttä. Nyman ilmoitti kieltäytyvänsä tarjotuista töistä, jos ne eivät olleet hänestä sopivia. Samaan aikaan hän nosti kuitenkin työttömyyskorvausta. Nyman ei täytä tehtävän johdannossa esitettyä Kansainvälisen työjärjestön ILO:n ja Suomen työvoimahallinnon hyväksymää määritelmää työttömästä. Siksi Nymanin työttömyyttä voi hyvin perustein pitää ”ideologisena”. Aineistossa Nyman selittää omaa näkökulmaansa työn hakemiseen ja vastaanottamiseen sekä yksilön valinnanvapauteen. Aineiston tarkoitus on johdatella kokelas pohtimaan, onko Nymanin ratkaisu oikeutettu ja minkälaisia yhteiskunnallisia ulottuvuuksia ratkaisulla on. Vaikka kohdat 9.1. ja 9.2. ovat erillisiä tehtäviä, ymmärrys yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien sekä yhteiskunnan velvollisuuksien välisestä suhteesta on olennainen osa hyvää vastausta.

9.1. (15 p.)

Vastauksessa on oleellista hahmottaa, mihin oikeus ja velvollisuus työn tekemiseen voivat perustua. Ihminen ei pysty elämään yksin, erilaiset yhteisöt perheestä ja suvusta valtioon mahdollistavat ihmisen elämän. Velvollisuus työhön syntyy ajatuksesta, että tekemällä työtä ihminen tarjoaa oman, ainakin osittain vastavuoroisen panoksensa näille yhteisöille. Oikeus työhön on puolestaan yksi YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen mukaisista ihmisoikeuksista (artikla 23). Sen filosofinen tausta on ajatuksessa, että ihmisen mahdollisuus toteuttaa itseään tapahtuu ensisijaisesti työssä. Silloin työnteko yhteisön jäsenenä kytkeytyy oman ihmisyyden kehittymiseen. Ajatuksen tunnetuimmat edustajat ovat Hegel ja Marx. Kumpikaan argumentti ei ole itsestään selvä.

Kysymystä voi tarkastella myös esimerkiksi yhteiskuntasopimusteoreettisesta näkökulmasta: minkälaiseen työtä koskevaan yhteiskuntasopimukseen yksilön on järkevää suostua? Tässä yhteydessä on luontevaa tarkastella yksilön vapauden rajoja ja ns. vapaamatkustamisen ongelmaa, josta Nymanin tapaus käy esimerkkinä. Hyvässä vastauksessa Nymanin tapausta tarkastellaan laajemmassa yhteiskunnallisessa viitekehyksessä. Arvio voi koskea esimerkiksi sitä, muuttaako työn luonteen muuttuminen esimerkiksi robotisaation myötä yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia työn tekemiseen.

Vastaus kohtaan 9.1. on essee, jossa pitää arvioida työn tekemisen oikeutta ja velvollisuutta yksilön näkökulmasta. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin asiaankuuluvan huomion joko yksilön velvollisuudesta työn tekemiseen tai oikeuksista kieltäytyä työstä.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi aineistoa hyödyntäen sekä yksilön velvollisuutta työn tekemiseen että oikeutta valita itse työnsä tai kieltäytyä töistä.

12 pisteen vastauksessa kokelas esittää aineistoa hyödyntäen monipuolisen ja johdonmukaisen arvion yksilön velvollisuuksista ja oikeuksista työn tekemiseen.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas jäsentää vastaustaan yhteiskuntafilosofisen käsitteistön varassa. Teoreettisten ajatusten kehittäminen yhdistyy saumattomasti osuviin, käytännöllisiin esimerkkeihin.

9.2. (15 p.)

Nyman esittää, että yhteiskunnalla on velvollisuus tarjota toimeentulo kansalaisille riippumatta siitä, tekevätkö he työtä vai eivät. Hän pitää toimeentuloa ihmisoikeutena. YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen 25. artiklaa, joka takaa peruselintason, ei kuitenkaan ole yleensä tulkittu oikeudeksi toimeentuloon ilman velvoitetta tehdä työtä. Nyman kannattaa kansalaispalkkaa, jota kutsutaan julkisessa keskustelussa myös perustuloksi. Hyvässä vastauksessa on luontevaa pohtia, onko kansalaispalkalle tai perustulolle hyviä perusteita. Perusteita puolesta ovat esimerkiksi seuraavat: yksilöiden vapaus ja kansalaisten välinen tasa-arvo lisääntyvät, byrokratia ja rikollisuus vähenevät, tarpeellisten määrä- ja osa-aikaisten työsuhteiden arvostus paranee, automatisaation ja robotisaation tuomat taloudelliset hyödyt jakautuvat tasaisemmin, ihmisten luovuus ja onnellisuus lisääntyvät. Perusteita vastaan ovat esimerkiksi seuraavat: toimeentulon tulee perustua ensisijaisesti omaan työhön, opiskeluhaltuilla nuorilla, pitkäaikaistyöttömällä ja muilla työelämän ulkopuolella olevilla on entistä vähemmän syytä siirtyä työelämään, sosiaalinen koheesio ja työn arvostus vähenevät, kansalaispalkan sopivaa tasoa on hyvin vaikea määrittää ja on liian riskialtista ja kallista tehdä laajamittainen kokeilu. Kukin edellä esitetystä perusteista on kiistanalainen.

Teoreettisempaa näkökulmaa vastaukseen voi hakea esimerkiksi liberalismiin ja sosialismin perusajatuksista. Sosialistiseen näkökulmaan kuuluvat ajatukset ihmisen perustavasta yhteiskunnallisuudesta ja ihmislunnon toteutumisesta työn kautta. Tällä perusteella yhteiskunnalla on velvollisuus tarjota työtä yksilöille. Jos se kuitenkin epäonnistuu tässä tehtävässä, sillä on velvollisuus tarjota toimeentulo työtä vailla oleville riippumatta heidän panoksestaan yhteisön eteen. Liberalistisesta näkökulmasta yksilö on itse vastuussa toimeentulostaan. Äärimmilleen vietynä liberalismi suosittaa ns. yövärtijavaltiota, jossa yhteiskunnalla ei nähdä turvallisuuden takaamisen lisäksi olevan mitään muita velvollisuuksia tukea yksilöitä. Nymanin kannattamaa kansalaispalkkaa ei voida perustella ääri-liberalistisesta näkökulmasta. Maltillisempi liberalismiin muoto on sosiaaliliberalismi, joka sallii yhteiskunnan tukevan yksilöitä, mikäli se voidaan oikeuttaa yksilön vapauksien ja oikeuksien kannalta. Sosiaaliliberalistisista lähtökohdista kansalaispalkkaa onkin mahdollista perustella. Sama koskee sosialistisia lähtökohtia. On kuitenkin tärkeää huomata, että on eri asia puolustaa tai vastustaa yhteiskunnan velvollisuutta tarjota toimeentulo kaikille kansalaisille kuin ainoastaan niille kansalaisille, jotka eivät syystä tai toisesta kykene itse hankkimaan toimeentuloaan. Sosialismissa ja sosiaaliliberalismissa on perinteisesti tarkasteltu lähinnä jälkimmäistä tapausta. Siksi kansalaispalkkaa ei voida varauksitta oikeuttaa sitä koskevilla argumenteilla.

Vastaus kohtaan 9.2. on essee, jossa pitää pohtia, onko yhteiskunnalla velvollisuus tarjota toimeentulo kansalaisille riippumatta siitä, tekevätkö he työtä vai eivät. Vastauksen pisteilyssä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin asiaankuuluvia huomioita yhteiskunnan velvollisuudesta tarjota toimeentulo kaikille kansalaisille.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii aineistoa hyödyntäen yhteiskunnan velvollisuutta tarjota toimeentulo kaikille kansalaisille.

12 pisteen vastauksessa kokelas hyödyntää aineistoa sekä pohtii monipuolisesti ja johdonmukaisesti yhteiskunnan velvollisuutta tarjota toimeentulo kaikille kansalaisille.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas osaa soveltaa yhteiskuntafilosofista käsitteistöä aineiston analyysissä ja osoittaa ymmärtävänsä yksilön ja yhteiskunnan oikeuksien sekä velvollisuuksien suhteiden monimutkaisuuden.

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) kohtiin ”yhteiskuntajärjestyksen ja yhteiskunnallisten instituutioiden olemassaolo ja oikeuttaminen: yksilö- ja yhteisökeskeiset teoriat yhteiskunnasta, yhteiskuntasopimusteoriat”, ”työnjako, talous ja hyvinvointi” sekä ”liberalismi ja sosialismi”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy vastaavan kurssin (FI4) kohtiin ”yksilön oikeudet ja velvollisuudet”, ”yhteiskuntajärjestyksen – oikeuttaminen”, ”yhteiskuntasopimusteoriat” sekä ”liberalismin ja sosialismin perusajatuksiset”.